

19. Філіппов С. О. Психологічні особливості професійної діяльності офіцерів-оперативників державної прикордонної служби України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 „Психологія діяльності в особливих умовах” / С. О. Філіппов. — Хмельницький, 2004. — 17 с.

20. Ковалев О.Г. Теоретические и прикладные проблемы применения психологических знаний в оперативной работе: Монография. - Рязань: Академия права и управления Минюста России, 2001. - 212 с.

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО МІЖНАРОДНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

УДК: 371.315.:811.111

Матвєєва К. С.

В статті проаналізовано навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх фахівців економічного профілю до міжнародної професійної діяльності засобами англійської мови, а також особливості інтеграції професійного змісту і власне вмій та навичок міжнародної професійної діяльності під час професійної підготовки.

Ключові слова: *підготовка студентів економічних спеціальностей, міжнародна професійна діяльність економістів, навчально-методичне забезпечення.*

В статье проанализировано учебно-методическое обеспечение подготовки будущих специалистов экономического профиля к международной профессиональной деятельности средствами английского языка, а также особенности интеграции профессионального содержания с умениями и навыками международной профессиональной деятельности во время профессиональной подготовки.

Ключевые слова: *подготовка студентов экономических специальностей, международная профессиональная деятельность экономистов, средства иностранного языка, учебно-методическое обеспечение.*

The article analyses educational means of professional preparation of specialists in economics to international economic activities by means of the English language. And also some peculiarities of integration of professional content and international economic activities skills as a part of professional preparation.

Keywords: *professional preparation of students of economic faculties, international economic activities, facilities of foreign language, educational means.*

У результаті інтенсивного розвитку економічних і політичних зв'язків України зі світовою спільнотою, англійська мова знаходиться у стадії інтенсивного розвитку, що безперечно впливає на зростання попиту на якісні навчальні матеріали та програми для майбутніх фахівців економічного профілю.

Одним із актуальних питань є використання навчально-методичного забезпечення підготовки студентів економічних спеціальностей до міжнародної професійної діяльності засобами англійської мови.

Українськими науковцями було проведено допроектне дослідження щодо навчання англійської мови спеціального вжитку, в якому проаналізовано професійні потреби студентів, їх узгодження з робочими програмами, методами та засобами навчання (Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуенок та ін.).

Відтак, програми з англійської мови для майбутніх фахівців економічного профілю можна розділити за такими критеріями як:

- тривалість курсу;
- специфіка змісту (робоча програма розроблена безпосередньо в університеті з урахуванням потреб студентів та ринку праці чи використовується лише типова програма для немовних ВНЗ);
- баланс між професійним змістом і власне вміннями та навичками іншомовної професійної й повсякденної комунікації [4, с. 5].

Більшість немовних ВНЗ України розробляють робочі програми, спираючись на досвід вітчизняних та закордонних досліджень з методики викладання іноземних мов за професійним спрямуванням, а також відповідні методичні розробки [4, с.8]. Розглянемо навчально-методичні розробки, що представлені закордонними виданнями та доступні для підготовки студентів економічних спеціальностей у ВНЗ.

Сьогодні існує більше сотні підручників з англійської мови для фахівців економічного профілю таких видавництв та авторів як: York Associates, Prentice Hall, Oxford University Press, Pearson Longman, Heinemann, серед найвідоміших авторів яких можна виділити N. Brieger, J. Comfort, A. Dudley-Evans, M. Ellis, C. Johnson, N. O'Driscoll, S. Sweeney, M. Williams.

Навчальні матеріали з англійської мови для економістів умовно можна розділити на матеріали, які розглядають:

- уміння та навички ведення міжнародної ділової комунікації як основного засобу реалізації міжнародної професійної діяльності;
- професійну спрямованість навчання іноземних мов;
- англійську мову повсякденного спілкування;
- методику навчання англійської мови для професійних цілей [6, с. 34].

Відповідно до тематики дослідження, було проаналізовано навчальні матеріали, метою яких є формування вмінь та навичок, необхідних для ведення міжнародної професійної діяльності економістів, а саме вмінь та навичок проведення презентацій, нарад та переговорів, ведення ділової документації, ділової комунікації з використанням засобів дистанційного зв'язку.

Розглянемо навчальні матеріали з англійської мови для фахівців з економіки (English for Specific Business Purposes). Серед студентів, які вивчають міжнародну бухгалтерію та економіку, користуються популярністю такі підручники з англійської мови: «English for Accounting» (видавництво Oxford University Press), «Essential Economics», «Business Law» (видавництво Longman), «Test Your Professional English: Accounting» (Test Your Series) [1, с. 23].

Першу групу представляють навчальні матеріали, метою яких є формування та розвиток умінь та навичок міжнародної професійної діяльності з використанням засобів дистанційного зв'язку. Через те, що професійна

діяльність економіста передбачає контакти з фахівцями по всьому світу, існує значний попит на підручники, які націлені на підготовку майбутніх економістів до міжнародної професійної комунікації з використанням засобів дистанційного зв'язку, а найчастіше, телефону. Значна увага приділяється аудіюванню та вживанню типових мовленнєвих формул та структур, які характерні для комунікації по телефону з діловим партнером, наприклад, форми привітання, вибачення, замовлення, уточнення. Більшість підручників створено за функціональним принципом, тобто уроки побудовані не навколо певної теми професійного спілкування, а навколо певних комунікативних функцій, відпрацювання яких відбувається за принципами комунікативно-діяльнісного підходу, тобто, студенти виступають активними учасниками змодельованих ситуацій професійної діяльності, в яких вони розвивають уміння та навички міжнародної професійної комунікації. В основі виділених комунікативних функцій лежать граматичні структури, мовні та мовленнєві кліше, котрі спеціаліст може успішно використовувати лише за умови сформованості відповідних умінь та навичок. Так, наприклад, комунікативні функції та навички обміну інформацією будуть формуватися в процесі відпрацювання навчального матеріалу з таких тем як: переговори, наради тощо [2, с. 71].

Під час уроку формуються основні види мовленнєвої діяльності характерні для комунікації по телефону, а саме: аудіювання, говоріння та письма. Окрім того, увага приділяється вдосконаленню фонетичних, граматичних, лексичних навичок англійського мовлення [3, с. 102], формуванню умінь та навичок професійної діяльності, наприклад, навички замовлення продукції, обговорення деталей проведення конференцій, виставок та їх організація.

Великим попитом користуються підручники з підготовки до проведення презентацій у міжнародному професійному середовищі, в яких розглядаються такі моделі комунікативної взаємодії як: представлення та опис інформації, аргументування / контраргументування з метою переконання, порівняння, володіння різними методами презентації матеріалу (використання мовних, мовленнєвих, графічних, невербальних засобів), використання програмного забезпечення для створення наочності для презентацій, формулювання підсумків і висновків [5, с. 48].

Професійна діяльність економістів пов'язана з створенням та обговоренням графіків, діаграм, таблиць як елементу звітності, тому існує необхідність підготовки студентів до роботи з графічними даними [6, с. 21]. У більшості підручників відповідні вміння та навички розглянуто поверхнево, що не відповідає стандартам та вимогам підготовки студентів економічних спеціальностей до міжнародної професійної діяльності. Але саме вони викликають найбільше труднощів через відсутність практики та досвіду презентації та обговорення графічних об'єктів навіть на рідній мові. Тому виникає потреба в створенні відповідного навчально-методичного забезпечення для студентів економічних факультетів немовних ВНЗ.

Одним із найпоширеніших видів міжнародної співпраці економістів є наради. Відсутність досвіду випускників до участі в них спричинило появу навчальних матеріалів, направлених на вирішення цієї проблеми, а саме формування та розвиток навичок проведення нарад (винесення питань на розгляд, висловлення власної точки зору, згоди / незгоди, внесення пропозицій,

перебивання, того, хто говорить, використання мовленнєвих кліше для відкриття та завершення наради засобами іноземної мови [6, с. 30].

Питаннями визначення та відбору типових мовленнєвих функцій, що необхідні для проведення нарад займалось багато вчених (D. Charles, O. Driscoll, M. Goodale, A. Pilbeam, D. Utley, M. Williams), які визначили моделі комунікативних інтеракцій, необхідних для ефективного спілкування під час нарад, зокрема: висловлення переконання, здійснення впливу, демонстрація обов'язків і відповідальності, використання мовних засобів для створення ефективного комунікативного висловлювання, ролі питань і висновків під час проведення нарад та ін.

Представлені навчальні матеріали з підготовки до проведення нарад можна умовно розділити на три основні групи. Першу групу представляють підручники, в основу яких покладено серію нарад у відеоформаті, навколо яких вибудовується робота студентів та підготовка студентів до міжнародної професійної діяльності. Друга група – це підручники, в яких систематизовано та опрацьовано іншомовний мовленнєвий матеріал відповідно до контексту професійної діяльності. До третьої групи входять підручники, метою яких є формування умінь та навичок ведення нарад, як виду міжнародної професійної діяльності, за допомогою моделювання ситуацій професійної діяльності та рольових ігор [6, 37].

Підготовці студентів до проведення міжнародних переговорів присвячено ряд підручників, але їх кількість порівняно невелика. Причинами такої ситуації може бути відсутність детальних досліджень з питань визначення ключових моделей комунікативних інтеракцій під час переговорів, мовленнєвих умінь та навичок, необхідних для їх успішного проведення.

В основу більшості підручників покладено мовленнєві функції, характерні для переговорів, що відпрацьовуються в межах професійної тематики: налаштування взаємовідносин, узгодження проведення переговорів, обмін інформацією, обговорення запитань, обговорення альтернатив та варіантів, формування пропозиції, обговорення та досягнення взаємовигідних умов, вирішення питань, досягнення консенсусу, завершення переговорів [5, с. 81].

Навчальну діяльність студентів побудовано навколо етапів проведення переговорів, їх особливостей; приділено увагу міжкультурним відмінностям носіїв мови, урахування яких покращує міжнародну професійну діяльність економістів.

Особливої уваги заслуговують навчальні відеоматеріали. Підручник «Language of Meetings and Negotiations», видавництва Longman, складається з серії переговорів однієї компанії. Підручник «Effective Negotiations», видавництва York Associates, побудовано на аналізі відеопрікладів успішних та невдалих переговорів. Це дає змогу проаналізувати їх з точки зору доцільності використання мовного наповнення та поведінки мовців. Крім того, навчальний матеріал відпрацьовується в умовно-комунікативних та комунікативних вправах з акцентом на підвищення рівня міжкультурної компетенції.

Існує велика кількість ресурсів для навчання ділового писемного мовлення для всіх рівнів користувачів англійської мови як офіційної мови ведення міжнародної діяльності. Більшість підручників розглядає навчальні матеріали, починаючи від скарг і запитів інформації та завершуючи договорами на

експорт / імпорт. У підручнику «Writing for Business» (M. Wilson) розглядаються листи-замовлення, рахунки та скарги. Особлива увага приділяється стандартизованим мовленнєвим формам і кліше. У підручнику «Commercial Correspondence» видавництва Longman розглянуто такі види ділової комунікації як: запити / відповіді на запити, замовлення, інструкції щодо пакування, скарги / відповіді на скарги, скасування замовлення, а також представлено зразки типової документації. Вправи на загальне розуміння текстів та опрацювання стандартизованої лексики ділових листів органічно доповнюють його змістове наповнення, в якому детально проаналізовано основи написання електронних листів за зразком, що покращує ефективність сприйняття навчального матеріалу та формування умінь та навичок ділового писемного мовлення засобами англійської мови.

Розглянемо групу навчальних матеріалів з англійської мови для майбутніх економістів, метою яких є поглиблення знань з фаху та систематизація професійного змісту засобами англійської мови.

Більшість підручників розраховані на оволодіння професійним змістом дисциплін, які вивчаються майбутніми економістами засобами англійської мови за спеціальністю MBA (Master in Business Administration), а саме: фінанси, менеджмент, маркетинг, виробництво та ін.

В основу навчальної серії «English for Careers» покладено систему вправ до тексту, що супроводжуються переліком термінів відповідно до тематики уроку. Професійна лексика вводиться в контексті великих за обсягом автентичних текстів і відпрацьовується в післятекстових вправах (відповіді на запитання, заповнення пропусків у реченнях, перифраз та інше). Метою таких підручників є:

- формування та розвиток умінь та навичок читання (пошукового, ознайомчого і т.д.) неадаптованих текстів зі спеціальності;
- розширення словникового запасу з професійної лексики та формування понятійного апарату майбутнього спеціаліста засобами іноземної мови;
- формування та розвиток умінь та навичок роботи з текстами професійного спрямування.

Розроблено навчальні комплекси, в яких інтегровано формуються всі вищеперелічені уміння та навички ведення міжнародної професійної діяльності засобами іноземної мови, як наприклад, «Market Leader». Кожен комплекс складається не лише з підручника для студента (Course Book), але й містить аудіо- та відео матеріали, робочий зошит для домашніх завдань (Practice File), книгу для викладача (Teacher's Resource Book) з планами занять, методичними рекомендаціями та додатковими навчальними матеріалами, які орієнтовані на різні рівні складності. Окрім того, до комплексу входить тестовий посібник (Test File), який дозволяє зробити діагностичний, поточний та підсумковий контроль усіх чотирьох видів професійної іншомовної комунікативної діяльності. Якщо в студентів є специфічні потреби, то цей підручник може бути доповнений додатковими матеріалами (наприклад, граматичними вправами з підручника «Market Leader. Business Grammar and Usage»).

Структура уроку представлена таким чином:

- презентація нового матеріалу на основі прослуховування або читання тексту за фахом;

- відпрацювання активного граматичного та лексичного матеріалу;
- умовно-комунікативна репродуктивна практика;
- продуктивна комунікативна практика [ ].

Такі комплекси мають ряд переваг, перш за все, вони можуть бути використані для підготовки студентів до іспитів з англійської мови для професійних цілей (напр., Business English Certificate), адже вони створені з урахуванням екзаменаційних вимог і критеріїв оцінювання. Матеріали для читання, аудіювання – автентичні та є джерелом цінної й сучасної професійної та культурної інформації, і в цьому випадку, англійська мова виступає засобом, а не ціллю навчання. Деякі підручники також містять відеоматеріали, цікаві відомості про видатних економістів, досвід успішних компаній, що позитивно відзначається на мотивації студентів до навчання та на професійному спілкуванні засобами англійської мови. Такі підручники побудовані на модульному принципі, що відповідає стандартам української та європейської вищої освіти в цілому. Можна також відзначити їх комплексність, системність і розподіл на серії в залежності від рівнів володіння іноземною мовою. Безперечним проривом у навчанні іноземних мов стало використання Інтернет-сайтів, на яких як викладачі, так і студенти, можуть знайти додаткові корисні матеріали, що забезпечує інтерактивність, зворотній зв'язок і професіоналізацію навчання.

Але існує ряд недоліків, одним з яких є відсутність опори на рідну мову. Тому, якщо викладачі працюють за цією системою, їм необхідно розробляти словники-мінімуми, завдання для перевірки з використанням перекладних методів, та знімати труднощі, котрі можуть виникнути в процесі опрацювання нового матеріалу.

Аналіз навчально-методичного забезпечення ще раз підтвердив необхідність ретельного відбору матеріалу для успішної підготовки студентів економічних спеціальностей до міжнародної професійної діяльності засобами іноземної мови та спонукає створити модель її реалізації, яка була б заснована на сучасних і ефективних методах та формах навчання студентів і забезпечила високий рівень володіння відповідними уміньми та навичками як головними компонентами МПД майбутнього економіста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brieger N. The Language of Business English / N. Brieger, S. Sweeney. – Hemel Hempstead: Prentice Hall International, 1994. – 143 p.
2. Colander D. Educating Economists. The Teagle Discussion on Re-evaluating the Undergraduate Economics Major / D. Colander, K. M. McGoldrick. – UK : Edward Elgar PL, 2009. – 273 p.
3. Doherty M. Write for Business / M. Doherty, M. L. Knapp, S. Swift. – Harlow: Longman, 1987. – 185 p.
4. English for Specific Purposes (ESP) in Ukraine. A Baseline Study : Англійська мова спеціального вжитку в Україні. Допроєктне дослідження [Text] / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок [та інші] / Ministry of Education and Science of Ukraine. – К. : Ленвіт, 2004. – 122 с.
5. O'Driscoll N. Exchanging Information. Longman Business English Series / N. O'Driscoll, C. Johnson. – Harlow : Longman, 1991. – 176 p.
6. TOEIC Research Report. July 1996 / T. Dudley-Evans, M. Jo St. John. – UK : University of Birmingham, 1996. – 57 p.